„Nápojová kultura a její specifické aspekty ve vztahu k českým zemím“

Workshop konaný v rámci projektu NAKI II, DG18P02OVV067
Kulinární dědictví českých zemí: paměť, prezentace a edukace
7. září 2021, Želiv

K tradicím pěstování a konzumace vína ve Slezsku v minulosti a jejich současné reminiscence

prof. PhDr. Irena Korbelářová, Dr.
prof. PhDr. Rudolf Žáček, Dr.

Počátky konzumace a pěstování vína

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

- **Počátky** pěstování a konzumace vína ve střední Evropě jsou **spojeny s Římany**/římským impériem.

- **Středověká Evropa**: další rozvoj vinařství a užívání vína spojeny s šířením **křesťanství**.

- **Víno bylo nedílnou součástí liturgie a pronikalo do každodennosti zejména vyšších vrstev.**

Počátky vínařství v českých zemích ve středověku

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

- **Velká Morava** (zčásti zasahovala na území Slezska) – archeologické nálezy vinných semen.
- **Čechy** doklady v 9./10. století, Mělnicko (sv. Václav).
- **Morava** písemné doklady o vinicích 1101.
- **Slezsko** písemné doklady o vinicích 1216.

Slezsko v českém státě (1327-1742 / 1742-dosud)

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

DOLNÍ LUŽICE
KROSENSKO
HORNÍ LUŽICE
SLEZSKO
KLADSKO
ČECHY
MORAVA
POLSKO
SASKO
BAVORSKO
HORNÍ FALC
HORNÍ-RAKOUSY
DOLNÍ-RAKOUSY
UHRY
Praha
Plzeň
Tábor
Budějovice
Rožmberk
Cheb
Žatec
Litoměřice
Hradec Králové
Olomouc
Brno
Znojmo
Břeclav
Opava
Krnov
Ostrava
Bytom
Nysa
Ostrava
Trnava
Bratislava
Vídeň
Budyšín
Zittau
Lipsko
Drážďany
Kamenice
Chotěbuz
Hlohov
Stinava
Lehnice
Javor
Vratislav
Střehuice
Opoli
Hlučín
Olšanské Žatec
Jihlava
Nitra
Dunaj
Labe
Vltava
Morava
Dyje
Odra
Olše
Nysa
Vilí
Kamenice
1482 zastaveno Braniborsku, od 1537 trvale braniborské
Svobodné
Krosno
Žitava
ZITAVSKO
(1472 - 1945 saské)
Opava
Ostrava
Olomouc
Brno
Znojmo
Břeclav
Trnava
Bratislava
Vídeň
Nitra
Jihlava
Vltava
Dyje
Dunaj
Morava
Vlára
Kamenice
Olše
Nysa
Olše
Žitava
Lipsko
Drážďany
Kamenice
Cheb
Plzeň
Tábor
Budějovice
Rožmberk
Žatec
Litoměřice
Hradec Králové
Olomouc
Brno
Znojmo
Břeclav
Opava
Krnov
Ostrava
Bytom
Nysa
Trnava
Bratislava
Vídeň
Nitra
Budyšín
Zittau
Lipsko
Drážďany
Kamenice
Chotěbuz
Hlohov
Stinava
Lehnice
Javor
Vratislav
Střehuice
Opoli
Hlučín
Olšanské Žatec
Jihlava
Nitra
Dunaj
Labe
Vltava
Morava
Dyje
Odra
Olše
Nysa
Vilí
Kamenice

Slezské vínařství ve středověku – písemné prameny

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

Písemné prameny

Pěstování a výroba vína zřejmě zprvu převážně v režii řeholních řádů / klášterů, zejména cisterciáků.
Poměrně záhy je realizováno i městy a soukromými osobami.

- 1216 zmínka o vinicích v okolí v okolí Milíče v majetku cisterciaček v Třebnici/Trebnitz/Trzebnica připomínány roku 1216 v listině papeže Inocence III.
- 1220 -1232 potvrzení desátku z vinic u města Frajštat/Freistadt/Kožichova v majetku jakéhosi Jaška pro pro vratislavského biskupa.
- 1227 potvrzení desátku z vinic pro klášter v Lubuši/Leubus/Lubiąż.

Slezské vinařství ve Slezsku – jazykové prameny

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

Toponomastika

Výmluvným dokladem je názvosloví starých kolonizačních obcí ve Slezsku

- Weinperk / Weinberg /Winna Góra, gmina Jordanów Śląski, Dolní Slezsko
- Víno/Weine, součást Slezských Rudoltic, okr. Bruntál, České Slezsko.

Slezské vinařství ve Slezsku - komunální erbovní symbolika

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

Heraldické prameny

Zajímavými doklady časného rozvoje vinařství ve slezských městech je vinná réva, vinné listy a s vinařstvím spojená materie v jejich znacích.

Tři města, která měla ve znaku prvek související s vínem a vinařstvím, a to

- Středa / Neumarkt / Śróda Śląska, Vratislavsko
- Vincik / Winzig / Wińsk, Volovsko
- Profanov / Profen / Mściwojow, Javorsko.

Všechny přísluší k Dolnímu Slezsku.

Středa / Neumarkt / Środa Śląska

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

- Město nedaleko Vratislavi
- 1323 nejstarší vyobrazení vinné révy na pečeti
- 1440 cech vinařů

(Jan ze Středy, kancléř Karla IV.)

Profanov / Profen / Mściwojów

- Vesnice severně od města Javor
- 2. polovina 13. století

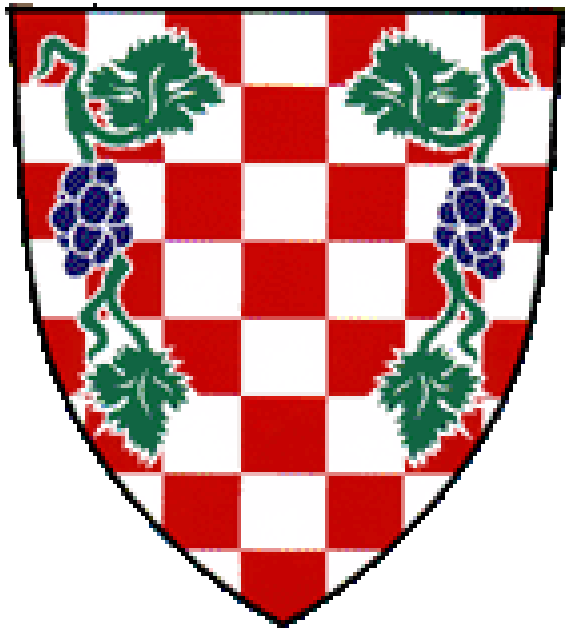

Vincik / Winzig / Wińsk

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

- Lokalita nedaleko města Volov
- 1218 první zmínky o vsi
- 1282 povýšení na město

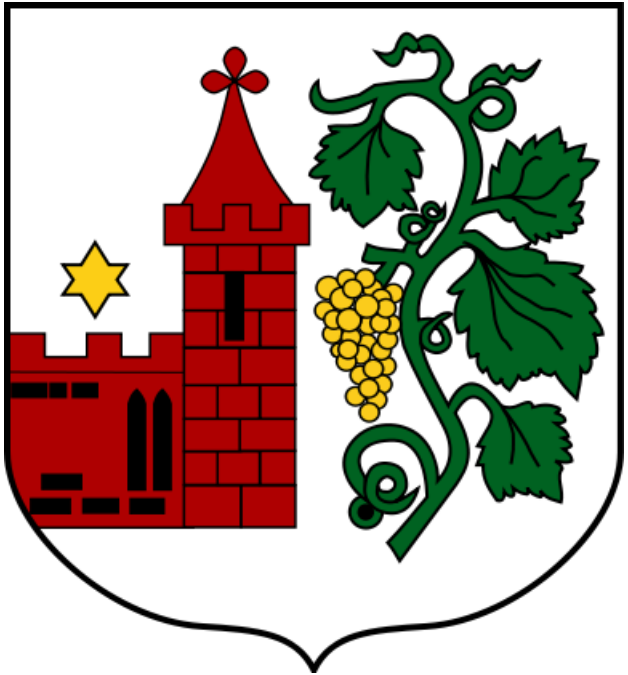

Předpoklady pro rozvoj vínařství ve Slezsku ve středověku

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

Geografické a přírodní předpoklady

Kdysi ve střední Evropě teplejší klima – pěstování vinné révy podstatně severněji.

- Alsasko 48°30´ s. š.; Koblenz 50°21 s. š.

Slezská města s rozvinutým středověkým vinařstvím

- Grünberk/Grünberg/Ziełona Góra 51°56´s. š.
- Středa/Neustadt/Środa, 51°09´ s. š.
- Sobotka/Zobten/Sobótka 50° 28´ s. š
- Stínava/Steinau/Ścinawa, 51°24´s. š.
- Milíč/Militsch/Milicz, 51°32 s. š. ´
- Frajštat/Freistadt/Kożuchów 51°44´s. š.

Společenské předpoklady

Poptávka po mešním vínu.

Poptávka městských odběratelů.

Měšťanské vinařství na sklonku středověku a prahu novověku

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

Změna ve struktuře pěstitelů

- Např. na Hlohovsku přešla už v 15. století část klášterních pozemkových majetků do rukou měšťanů
- Podpora ze strany vévodů, např. Jindřich IX. se osobně zasadil o dovoz révy z Uher.

- Další změny během reformace; rozchvácení církevního majetku; nižší potřeba vína pro liturgii.

Města a měšťané: obchod s vínem

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

Vratislav /Wroclaw – od středověku snaha o získání monopolu

- 1273 Jindřich IV. Probus vydal „šrotovní“ privilegium (Schrotrecht), mj. monopol na obchod s vínem v bečkách.
- Vinárna, výčep v centru měst (č. p. 32, dnes Feniks), „slezské víno“ zde bylo osvobozeno od cla.
- Doklady o bohatých zásobách v měšťanských domech:

Svídnice

- 2. pol. 17. století - vína uherská, rakouská i francouzská.
- Ocenění v řádech až tisíců tolarů slezských.

Města a měšťané: propinační právo k vínu

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

- **Královská a knížecí města -** disponovala **právem vinného šenku** a mezi měšťany náleželi majitelé domů jak s právem vařit pivo, tak **domy s propinačním právem vínu**:
- Hlohov, Svídnice, Lehnice, Břeh.
- **Opava** (600 měšťanských domů, 170 propinační právo k pivu; 70 propinační právo k vínu)
- **Krnov** (417 měšťanských domů, 164 propinační právo k vínu)
- **Těšín** (539 měšťanských domů, 110 propinační právo k vínu)
- Dovozová vína – uherská, rýnská, vlašská, také moravská.

Konzumace vína ve Slezsku

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

Světské a řeholní duchovenstvo

- Liturgie.
- Konzumace jako součást stravování.

Měšťané

- Prvek obchodních a úředních aktivit .
- Privátní spotřeba.

Aristokracie

- Vévodové – zeměpáni.
- Panský a rytířský stav.

Víno součástí měšťanské každodennosti

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

Veřejná sféra

- 1422 obdržela městská rada Vratislavi od Zikmunda Lucemburského právo speciálního sudu vína z proslulé Svídnické krčmy.
- V 15. století doložena zvyklost, připíjet vínem při sázení nové městské rady ze speciálního poháru (odcházející a nastupující purkmistr).
- Zapíjení vínem litkupu (uzavřeného obchodu.

Privátní sféra

- Víno převážně jen zámožnější rodiny
- Přechodové festivity - regulace spotřeby =>

  Vratislav, 16.-18. století, na svatbě směli podávat

  měšťané až 3 druhy vína (těžší, rýnské a **zemské/slezské**);

  řemeslníci 2 druhy vína (rýnské a uherské nebo moravské).

Vévodské a šlechtické dvory - slavnosti

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

Pohřeb Alžběty Magdaleny Minsterbersko-Olešnické, rozené Lehnicko-Břežské, 1630:

- Vinný sklep pro hostiny:

  rakouské „běžné letošní“ (*gemeine Heuriger als Pelssdorffen, 40 věder*),

  „dobré letošní“ (*gute Heuriger, 20 věder*),

  zralé tokajské (*alte ungarische Duckeyer, 6 věder*),

  „nejlepší sorty“ (10 věder),

  něco málo alikantu, muškátu a malvázie (po 1 vědru).
- **Celkem asi 4.500 litrů vína**

- Plánován 1.200 hostí „ke stolu“, z toho 500 osobám servírováno víno; 3 jídla/hostiny (*Mahlzeiten*), tedy 1500 „přídělů“, celkem 75 věder, tedy 3 litry na osobu.
- Pro běžnou spotřebu a vaření dále v knížecím sklepě 400 věder letošního rýnského vína (*Reinwein neu Ablaß*).

Vévodské a šlechtické dvory - slavnosti

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

Svatba knížete Jiřího III. Břežského a Alžběty Marie Karolíny, 1660:

- Víno: uherské (140 věder), rýnské (3 vědra), rakouské (2,5 vědra) a španělské (3 věder), alikant (18 hrnců) a malvasia (4 hrnce).
- **Celkem 7840 litrů vína** (a 93 tisíce litrů piva)

- Svatební slavnosti trvaly 3 dny/s dojezdy a odjezdy 10 dní
- Okolo 800-1000 hostí, 1/2 až 2/3 polovina hostí s konzumací alkoholu, tedy 1 až 1,5 litru na osobu / den.

(Jednotky: 1 hrnec = 0,695 l, 1 vědro = 55,6 l)

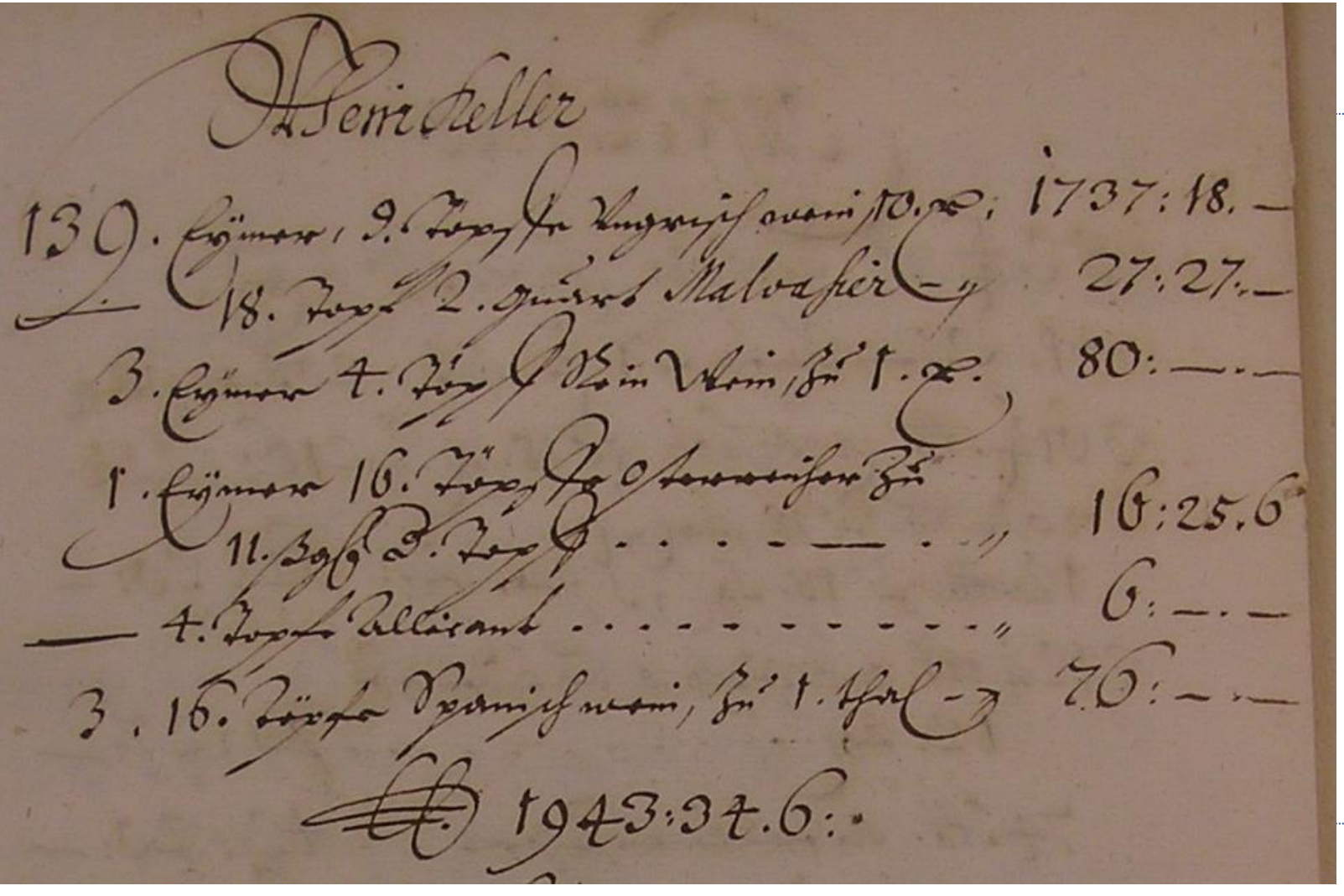

Weinkeller

139. Eymer, 9. Töpffe Ungrisch wein 10. rt. 1737:18.—
18. Topf 2. quart Malvasier — 27:27.—
3. Eymer 4. Töpff Rein Wein, zu 1. rt. 80:—.—
1. Eymer 16. Töpffe Oesterreicher zu 11. ßgl. 3. Topf 16:25.6
— 4. Töpffe Alliant . . . . . 6:—.—
3. 16. Töpffe Spanisch wein, zu 1. thal — 76:—.—

1943:34.6:

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

Vévodské a šlechtické – všední konzumace

Běžná spotřeba v domácnosti mladičké vévodkyně Anny Sidonie, rozené Těšínské, a jejího manžela Jakuba Hannibala z Hohenemsu

- 1617: předpokládaná spotřeba dvora mladého páru - 5,5 tisíce litrů vína / rok,

  z toho

  - asi 2,8 litru pro každého z manželů na den;
  - komorníci a pážata 1,4 litrů/den
  - každá z členek fraucimoru 0,6 litrů/den.

(Instrukce Marka Sitticha z Hohenemsu, solnohradského biskupa, strýce)

Vévodské a šlechtické – všední konzumace

Osobní zvyklosti vévodkyně Anny Sidonie,
rozené Těšínské, a jejího manžela Jakuba Hannibala z Hohenemsu

Mladý pár byl v korespondenci označován za poněkud prostopášný, přesmíru holdující vínu, neustále se věnující jen zábavě a dennímu popíjení. Mladá vévodkyně byla kritizována za to, že si nechá nosit jídlo do komnat, místo aby jedla jen v jídelně či jiných společenských prostorách.

Úpadek vinařství, rozvoj obchodu s vínem

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

Změna klimatu, ochlazení

- konec 17. století **úpadek vinohradnictví**, poslední vinice v okolí Středy, zbytky u Grünbersku
- většina vinohradů zdivočela, hlavy byly místy doloženy ještě v 19. století; místy dokonce existovaly obdělávané vinice na Hlohovsku (Bytom nad Odrou, Slava, Sedlisko).

Víno přesto žádaným artiklem =>

- 18. století – **pobídky Fridricha Velkého** Pruského:

  odměna 20 tolarů za každý 1 tisíc vysázených kusů/hlav révy, avšak bez větších výsledků
- 1. polovina 20. století – podpora obnovy vinic ze strany německého státu
- před II. světovou válkou v Dolním Slezsku jen 200 ha vinohradu

- **<u>Většina spotřeby vína z dovozu</u>**
- Tento stav trvá i počátkem 21. století

Současné reminiscence slezského vinařství

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

Zvýšení zájmu o slezské / německé kulturní dědictví, včetně vinařství

- 90. léta /20. století - obnova vinic novou výsadbou
- Oblast okolo Sobotky a hory Sleza
- vznikly soukromé vinohrady a vinařství.

Slezské víno / Wino śląskie

Produkt zapsaný 11. ž. 2007 na soupis tradičních produktů Ministerstva zemědělství a rozvoje vesnice (*Lista produktów tradycyjnych MRiRW PR*), kategorie Nápoje vojvodství dolnoslezského

- **Bílé víno jako nápoj, produkt původem z Dolního Slezska, z místní vypěstované révy; nikoli vinná réva, odrůda.**

Současné územní rozložení slezského vinařství

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

V roce 2014 vznika Společnost dolnoslezské vinice s cílem spojit dolnoslezské producenty vína a podporovat oživující se polské vinařství.

Současná slezská vinařství na: https://winnicedolnoslaskie.pl/

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

Winnica 50-100
Winnica Agat
Winnica Alvarium
Winnica Anna
Winnica Jakubów
Winnica Jaworek
Winnica Jerzmanice Zdrój
Winnica Katarzyna
Winnica Bielawska
Winnica Celtica
Winnica Christopher
Winnica Jadwiga
Winnica Kindler
Winnica l'Opera
Winnica Moderna
Winnica Niemczańska
Winnica Niewinne Pole
Winnica Nina
Winnica Otok
Winnica Pałacowa Godyla
Winnica Świdnicka
Winnica Saganum
Winnica Silensi
Winnica Silesian
Winnica Spod Ślęży

Minidegustace pro workshop

SLEZSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKO-PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA V OPAVĚ

S pohledem na vinice pod bájnou horou Sleza
poblíž města Sobotka, Dolní Slezsko,

děkujeme za pozornost.